

Artur Miller

Nowa Konstytucja Państwa Litewskiego

I.

Państwo Litewskie zawdzięcza swe powstanie szczęśliwemu zespoleniu się dwóch faktów historycznych: 1° rewolucji rosyjskiej oraz klęsce Niemiec, które wywołały rozprzężenie organizacji państwowej i upadek siły mocarstwowej tych państw; 2° zwycięstwu po wojnie idei samostanowienia narodów. Szereg aktów, które w ciągu 1918 roku podjęła uświadomiona narodowo garstka inteligencji litewskiej, aczkolwiek proklamowały one odrodzenie i niezawisłość państwa litewskiego; nie mogło być jednak uważane za podstawę powstania państwa litewskiego, jako że państwo powstaje zawsze w drodze faktycznej, przez ujęcie pełni władzy państwowej nad pewnym terytorjum i zamieszkującą na niem ludnością, i nie w drodze deklaracji ideologicznej czy nawet aktu prawnego¹⁾. Akty deklaratoryjne, wśród których największą doniosłość historyczną dla Litwy miała deklaracja niepodległościową z dnia 16 lutego 1918 r., mogły conajwyżej przygotować psychiczny grunt dla powstania przyszłego państwa, lecz nie stanowią momentu decydującego o samym powstaniu państwa. W rzeczy samej, terytorjum obecnej Litwy znajdowało się w ciągu całego 1918 roku pod władzą okupanta niemieckiego, który dopiero po podpisaniu zawieszenia broni w Spaa rozpoczął stopniowe przekazywanie poszczególnych agend państwowych powstającym władzom litewskim. Trwało to do stycznia 1919 r., gdy władze okupacyjne opuściły całkowicie terytorjum litewskie, a pełnia faktycznej władzy przeszła wyłącznie w ręce rządu litewskiego. Wtedy dopiero, wraz z opanowaniem terytorjum i objęciem nad niem wyłącz-

¹⁾ Por. Wacław Komarnicki, Powstawanie państw ze stanowiska nauki o państwie i prawa międzynarodowego, Warszawa 1916. J. Kohler, Staaten-gründung (Deutsche Juristen-Zeitung Nr. 1—2, 1917).

nej władzy faktycznej, powstało Państwo Litewskie i zyskało osobowość prawno-państwową²⁾.

W ciągu swego dziesięciolecia istnienia zdołało państwo litewskie pod względem ustrojowym przejść dosyć bogatą ewolucję, zaznaczającą się nazewnątrz dorobkiem pięciu aktów konstytucyjnych. Pierwsze dwie Konstytucje miały charakter prowizoryczny i były uchwalone 2 listopada 1918 r. oraz 4 kwietnia 1919 r. przez t. zw. Tarybę Litewską, będącą stałą radą wykonawczą wybraną przez narodowy zjazd litewski w Wilnie w dniach 18—22 września 1917 roku. Trzecia Konstytucja, również o charakterze tymczasowym, była już dziełem Sejmu Konstytucyjnego, który uchwalił ją w dniu 10 czerwca 1920 r. Konstytucje te nie były fragmentycznymi, jak nprz. ustawa francuska z 31 sierpnia 1817 r. lub uchwała naszego Sejmu Ustawodawczego z dnia 20 lutego 1919 r., lecz obejmowały niemal całość materji (organizacja, zakres działania tudzież stosunki wzajemne parlamentu, prezydenta i gabinetu ministrów, prawa obywatelskie i t. d.). Ze znamienych postanowień wymienić warto przepis dwóch pierwszych Konstytucyj, który ogłasza Wilno jako stolicę Litwy, siedzibę rządu, tudzież miejsce zgromadzenia się Sejmu Konstytucyjnego. Natomiast trzecia Konstytucja tymczasowa z 1920 r., jak również akt konstytucyjny z 1922 r. nie zawierały podobnego postanowienia.

Sejm Konstytucyjny, po dwuletniej przeszło pracy przygotowawczej, uchwalił wreszcie stałą Konstytucję Państwa Litewskiego, która została ostatecznie przyjęta dnia 6 sierpnia 1922 r.³⁾ Konstytucja ta, przekazując jednoizbowemu organowi przedstawicielskiemu władzę ustawodawczą, wybór Prezydenta oraz kontrolę rządu, wysunęła Sejm na plan pierwszy i uzależniła od niego egzystencję tudzież działalność rządu. Przy znacznym rozdrobnieniu partyjnym i przeciwstawości programów stronnictw musiał ten skrajny system rządów parlamentarnych prowadzić do częstych zmian rządu oraz osłabienia jego siły i zdolności do działania. To też Konstytucja 1922 r. niedługi miała żywot. Wojskowy zamach stanu Smetony - Woldemarasa

²⁾ Zob. Klimas, Der Werdegang des litauischen Staates von 1915 bis zur Bildung der provisorischen Regierung, Berlin 1919.

³⁾ Zob. przekład tekstu tej Konstytucji w zbiorze p. t. Nowe Konstytucje przełożone pod kierunkiem Dra J. Makowskiego, Warszawa 1925, str. 157—177.

obalił w dniu 17 grudnia 1926 r. ostatni konstytucyjny rząd Litwy, poczem nowy rząd, nie mogąc pokonać silnej i bezwzględnie opozycji Sejmu, rozwiązał 12 kwietnia 1927 r. Sejm i ujął pełną władzę w swe ręce. Konstytucję 1922 r. zastąpiła dyktatura rządu Woldemarasa, oparta wyłącznie na prawie siły, gardząca siłą prawa.

Kryzys ustrojowy, jaki zapanował w Państwie Litewskim od momentu obalenia Konstytucji 1922 r. i rozwielenienie się faktycznych rządów przejściowych, usiłuje pokonać obecny rząd litewski wydaniem nowej Konstytucji, która nosi datę 15 maja 1928 r., a ogłoszona została i weszła w życie dnia 25 maja 1928 r.

II.

Nowa Konstytucja litewska jest więc dziełem rządu dyktatorskiego, który doszedł do władzy w drodze zamachu stanu, a rządy sprawuje bez jakiegokolwiek oparcia prawnego. Wejście tego rządu na drogę konstytucyjnej normalizacji ustroju państwa jest dowodem dążenia legalizacji swego stanowiska tudzież utrwalenia swych haseł politycznych. Z prawnego punktu widzenia, nowa Konstytucja jest aktem oktrojowanym, uroczystym wstępem dyktatorskiego rządu o władzy absolutnej na rzecz narodu. Ten charakter nowej Konstytucji litewskiej, jako aktu oktrojowanego, jest o tyle znamienity, że pozostaje on w rażącej sprzeczności ze zwierzchnictwem ludowem, proklamowanym przez tę samą Konstytucję (§ 1). Skoro bowiem przyjmuje się, iż „zwierzchnia władza państwowa należy do Narodu”, to w wyniku uznać należy to zwierzchnictwo przedewszystkiem w odniesieniu do aktu fundamentalnego, urządzającego organizację i zakres działania wszelkich władz państwowych wogóle. Rozumieli to dobrze i głosili jednomyślnie już prawnicy XVII i XVIII stulecia, upatrując w stanowieniu praw konstytucyjnych pierwiastkową czynność zwierzchnictwa narodu, której jedynie dalszem następstwem są wszystkie inne przejawy zwierzchnictwa⁴⁾.

W swym całokształcie nowa Konstytucja litewska podąża wiernie, a często nawet dosłownie za konstrukcjami i postanowieniami Konstytucji 1922 r. Zmiany głębokie i daleko idące obejmują przeważnie tę grupę przepisów konstytucyj-

⁴⁾ Esmein, *Éléments de droit constitutionnel français et comparé*. Septième édition, Paris 1921, t. I, str. 567 n.

nych, która normuje prerogatywy oraz stosunek wzajemny ciała ustawodawczego i władzy rządowej, natomiast cały dział deklaratoryjnych i programowych przepisów o swobodach obywatelskich pozostał niemal bez zmiany. Z pośród nowych instytucyj, które wprowadza Konstytucja 1928 r., wymienić należy Radę Państwa, powołaną dla uporządkowania ustawodawstwa, opracowywania, i opinjowania projektów ustaw (§ 54) oraz referendum ludowe w odniesieniu do ustaw zwykłych (§ 105, § 4).

Systematyka nowego aktu jest żywcem przejęta z poprzedniej Konstytucji, ogólnych (§§ 1—8), nowa Konstytucja litewska proklamuje prawa obywatelskie (§§ 9—23), dalej przechodzi do zagadnienia organizacji i kompetencji trzech władz (Sejm: §§ 24—41; Rząd: §§ 42—65; Sądy: § 66—70), porusza kwestje samorządu lokalnego (§§ 71—73) i praw mniejszości (§§ 74—75), grupuje w odrębnych rozdziałach przepisy o zasadach administracji różnych gałęzi działalności państwowej (wojsko: §§ 76—78; oświata: §§ 79—83; wyznania: §§ 84—88; polityka ekonomiczna: §§ 89—91; finanse: §§ 92—97; opieka społeczna: §§ 98—102), wreszcie podaje sposoby zmiany i uzupełnienia Konstytucji (§§ 103, 104) i kilka przepisów przejściowych (§§ 105—107). —

Szczególnie rażące z punktu widzenia systematyki prawnej są dwa błędy, jakich dopuścił się twórca nowej Konstytucji litewskiej. Umieścił mianowicie typowo przejściowy, bo jednorazowy przepis o terminie wyborów do pierwszego Sejmu w części stałej ustawy konstytucyjnej (§ 28 ust. II), natomiast przepis o referendum ludowym, które ma być stałą instytucją litewskiego prawa publicznego, zawarł wśród przepisów przejściowych (§ 105).

III.

Konstytucja 1928 r., podobnie jak prowizoryczny akt 1920 roku oraz Konstytucja 1922 r., wybiera dla Litwy formę państwa republikańsko-demokratycznego, w którym zwierzchnia władza należy do narodu, pojętego jako ogół obywateli. Opierając się na teorii podziału władz, ustanawia Konstytucja litewska trzy odrębne organy, między które dzieli funkcje władzy państwowej. Są to: Sejm, jako organ władzy ustawodawczej, rząd, jako piastun władzy wykonawczej, wreszcie sądy, wykonywujące władzę sądową.

W organizacji władzy ustawodawczej poszła Litwa za systemem jednoizbowym, powołując do życia jedynie

niższą izbę przedstawicielską (Seimas). Wybory do Sejmu oparte są na pięcioprzymiotnikowym prawie wyborczym, przyczem nowa Konstytucja w porównaniu ze swą poprzedniczką podniosła wiek, wymagany dla uzyskania czynnego prawa wyborczego, z 21 na 24 lata, a biernego prawa wyborczego — z 24 lat na 30. Również kadencję Sejmu zmienia nowa Konstytucja, ustalając ją na pięć lat, podczas gdy w myśl dawnej Konstytucji Sem litewski wybierany był na trzy lata.

Ogólnem zadaniem Sejmu jest uchwalanie ustaw, zatwierdzanie budżetu, ratyfikacja umów międzynarodowych tudzież kontrola rządu. Konstyt. litewska nie wspomina nic o prawie inicjatywy ustawodawczej posłów sejmowych, uważając snadź rzecz tę za rozumiejącą się samą przez się. Niemniej jednak brak ten uznać należy za zastanawiający o tyle, że Konstytucję zazwyczaj statuują wyraźnie to prawo na rzecz ciała ustawodawczego⁵⁾, gdy tymczasem Konstytucja litewska nic o tem prawie posłów nie wspomina, natomiast prawo inicjatywy ustawodawczej rządu formułuje w ten sposób, iż możnaby dojść do wniosku o wyłączeniu inicjatywy rządowej, nie dopuszczającej inicjatywy ustawodawczej organu przedstawicielskiego⁶⁾. Wątpliwości zwiększają się, gdy się zestawii przepis o prawie rządu przygotowania projektów ustaw i przedkładania ich Sejmowi z postanowieniem § 30, głoszącym o prawie Sejmu do uchwalania ustaw⁷⁾. Jeżeli przedstawiona wykładnia idzie po linii zamiarów ustawodawcy kowieńskiego, to mielibyśmy do czynienia z porządkiem dochodzenia ustaw do skutku, w którym przygotowanie projektu i zapoczątkowanie go należy do władzy rządowej zaś uchwalenie projektu rządowego — do ciała ustawodawczego. Zbliżyłoby to Konstytucję litewską do typu monarchji konstytucyjnej, opartej na supremacji władzy rządowej; przykładem

⁵⁾ Por. art. 10 naszej Konstytucji („Prawo inicjatywy ustawodawczej przysługuje Rządowi i Sejmowi”), § 18 Konstyt. finlandzkiej z 18 lipca 1919 roku, art. 78 ust. II Konstyt. jugosłow. z 28 czerwca 1921 r., § 41 cz. I konstyt. czecho-słow. z 29 lutego 1920 r., art. 35 ust. I konstyt. rumuńskiej z 28 marca 1923 r., art. 68 ust. I konstyt. niemieckiej z 11 sierpnia 1919 r., art. 41 cz. I konstyt. austr. z 1 października 1920 r., art. 10 statutu zasadniczego Król. Italji z 4 marca 1848 r., art. 3 franc. ust. Konstyt. z 25 lutego 1875 roku.

⁶⁾ § 61: Gabinet Ministrów przygotowuje projekty ustaw i przedkłada je Sejmowi.

⁷⁾ § 29: Sejm uchwała ustawy.

tego typu Konstytucji była francuska konstytucja roku VIII (1799), karta konstytucyjna z 4 lipca 1814 r.⁸⁾ oraz Konstytucja Ludwika Napoleona z 14 stycznia 1852 r.⁹⁾.

Głębokie zmiany wprowadza nowa Konstytucja litewska w przepisach o funkcjonowaniu Sejmu. Według Konstytucji lit. 1922 r. Sejm był czynny permanentnie podział kadencji na sesje był nieznany, posiedzenia Sejmu zwoływał przewodniczący w myśl regulaminu, któremu konstytucja unormowana tej kwestji przekazała (§ 34). Zgoła inaczej całą tę sprawę ujmuje nowa Konst. lit., idąca po linii umocnienia władzy rządowej przez wyposażenie jej w szereg ważnych prerogatyw i większe uzależnienie od Sejmu. Wprowadza więc nowa Konstyt. przede wszystkim instytucję dwóch dorocznych sesyj zwyczajnych, uchylając przeto poprzedni Sejm w permanencji; otwarcie pierwszego posiedzenia sesji zwyczajnej przekazuje głowie państwa) określa maksymalny czas trwania sesji zwyczajnej (3 miesiące); wreszcie utrudnia niezmiernie zwołanie sesji nadzwyczajnej, żądając pisemnej petycji 3/5 ogółu posłów i wskazanie celu zwołania Sejmu. Uprawnienia te dają rządowi w ręce skuteczny środek pośredniego wpływania na tok prac ustawodawczych i działalność polityczną Sejmu. W praktyce życia konstytucyjnego mogą one odegrać poważną rolę przyczyniając się w znacznym stopniu do wzmocnienia stanowiska rządu wobec organu przedstawicielskiego.

Konstytucja litewska, idąc po linii powojennych tendencji konstytucyjnych, które starają się rozszerzyć zakres bezpośredniego wpływu ludności na rządy państwowe¹⁰⁾, wprowadza t. zw. inicjatywę ludową (ustawodawczą — § 22 i konstytucyjną — § 103) oraz referendum (ustawodawcze — § 105 i konstytucyjne — § 104 ust. II, § 106). —

Immunitet poselski ograniczony jest do przemówień, wypowiedzianych przy wykonywaniu obowiązków poselskich, z wyjątkiem zresztą obrazy czci, oraz do nietykalności osoby posła, z wyjątkiem wypadków ujęcia na gorącym uczynku. Wszelako przepis, gwarantujący posłowi nietykalność, pozbawiony jest w nowej Konstytucji wszelakiej sankcji, ileż

⁸⁾ Art. 16: Le roi propose la loi.

⁹⁾ Art. 8: Il (scil. le Président de la République) a seul l'initiative des lois.

¹⁰⁾ Zob. St. Starzyński, Powojenny ustrój państw europejskich, wydanie drugie, Kraków 1926, str. 92 n.

przepis Konstyt. 1922 r., nakazujący przywrócenie wolności arestowanemu posłowi na żądanie Sejmu, uległ skreśleniu. Pozostał jedynie obowiązek zawiadomienia przewodniczącego Sejmu o aresztowaniu posła tudzież podanie faktu tego do wiadomości Sejmu przez przewodniczącego.

Jeden jeszcze przepis nowej konstyt. lit., dotyczącej się organu przedstawicielskiego, zasługuje na podkreślenie ze względu na swą oryginalność, w sensie nowości dla doktryny i praktyki prawa konstytucyjnego. Oto stanowi konstyt. lit. 1928 r., iż poseł nie może oddawać się zajęciu, które jest niezgodne z jego obowiązkami, zaś co jest zgodne a co niezgodne z obowiązkami posła — to określi osobna ustawa. Przepis ten stanowi novum nie tylko w bogatym zbiorze dotychczasowych konstytucyj litewskich, lecz może pretendować do zaszczytu pierwszeństwa w historii konstytucjonalizmu w ogóle. Znane są wprawdzie konstytucjom różnych państw t. zw. incompatibilia, które są ściśle wyszczególnione i mieszczą się wśród przepisów konstytucyjnych. Ale klauzula tak ogólna i ogólnikowa, jaką daje nowa konstyt. lit., w dodatku przekazana do skonkretyzowania ustawodawcy zwykłemu, stanowi doprawdy novum, które w rękach bezwzględnej większości może się przekształcić w żelazną miotłę do wyprzątania posłów opozycyjnych. Elementarny sens urządzeń przedstawicielskich prowadzi do wniosku, że incompatibilia muszą być explicite ustanowione i korzystać z gwarancji przepisów konstytucyjnych, jeżeli zasada większości nie ma się przekształcić we wszechwładztwo większości, a mandat posła mniejszości w zabawkę w rękach większości rządzącej.

IV.

Jeżeli słuszną jest uwaga Redsloba, iż momentem najbardziej charakterystycznym dla każdej konstytucji jest konstrukcja władzy rządowej i jej stosunku do organu przedstawicielskiego¹¹⁾, to uznać należy nową konstytucję litewską, mimo wspomnianego wyżej oparcia się na poprzedniej konstytucji z 1922 r., za radykalnie odmienną od swej poprzedniczki. „Przeniesienie punktu ciężkości władzy z Sejmu na Prezydenta, pisze ostrożnie prawnik kowieński Robinson, nastąpiło w ten sposób, iż zdaje się ono usprawiedliwiać w pewnym stopniu określenie nowego ustroju utworzonym niedawno

¹¹⁾ R. Redslob, *Le régime parlementaire*, Paris 1924, str. 1.

w literaturze politycznej mianem prezydentokracji¹²⁾). W rzeczy samej, z pośród przejętych z konstyt. 1922 r. urządzeń, żadne nie uległo tak gruntownym i radykalnym zmianom w nowej konstytucji, jak urządzenie władzy wykonawczej. Kierunek tych zmian był w całej pełni jednostronny, dążąc przy każdej sposobności do przyjęcia takiej konstrukcji, któraby dawała władzy rządowej maksimum prerogatywy i zmniejszyła wpływ polityczny ciała przedstawicielskiego.

Przedewszystkiem więc zmieniła nowa konstytucja system wyboru Prezydenta oraz okres, na jaki zostaje wybrany. Konstytucja 1922 r. powierzała wybór Prezydenta Sejmowi, określając okres jego kadencji na trzy lata. Nowa konstytucja, dążąc do uniezależnienia Prezydenta od Sejmu, przyjął amerykański system wyboru Prezydenta przez specjalnych elektorów, a okres jego urzędowania przedłużyła aż do siedmiu lat. Podniosła również nowa konstytucja wiek, wymagany dla objęcia urzędu Prezydenta, z 35 na 40 lat. oraz zamknęła dostęp do prezydentury bezwyznaniowcom, wymagając od Prezydenta złożenia religijnej przysięgi.

Zastępstwo Prezydenta, które w myśl poprzedniej konstytucji należało do przewodniczącego Sejmu, porucza konstytucja 1928 r. Prezesowi Ministrów.

W zakresie ustawodawstwa przyznaje nowa konstytucja Prezydentowi szerokie uprawnienia. Służy mu przedewszystkiem veto zawieszające w dosyć szerokim zakresie, gdyż dla przyjęcia zakwestjonowanej przezeń ustawy wymagana jest wysoka większość kwalifikowana, wynosząca aż 2/3 głosów ogólnej ilości posłów (poprzednia konstytucja wymagała tylko absolutnej większości). Ponadto przyznała nowa konstytucja Prezydentowi jeszcze jedną prerogatywę, która pozwala mu zahamować lub przynajmniej odroczyć wejście w życie ustawy sejmowej, której jest przeciwny. Prerogatywą tą jest oddanie uchwalonej lub odrzuconej przez Sejm ustawy pod głosowanie ludowe, które rozstrzyga ostatecznie o losie danej ustawy.

Szerokie ramy zakreśla nowa konstytucja dla delegacji ustawodawczej, dając Prezydentowi moc wydawania ustaw w czasie, gdy niema Sejmu, oraz w przerwie między sesjami Sejmu. Te akty ustawodawcze Prezydenta, nie ograniczone do nadzwyczajnych wypadków nagłej potrzeby

¹²⁾ Robinson, Der litauische Staat und seine Verfassungsentwicklung, str. 312 (Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart, Band 16 1928).

państwowej, lecz przekazane władzy rządowej, jako atrybucja normalna w pewnych okresach, nie wymagają ratyfikacji Sejmu, lecz mogą być przez Sejm uchylone. Zakres uprawnień ustawodawczych rządu sięgać ma tak daleko, że w okresie, gdy niema Sejmu, albo gdy zwołanie sesji nadzwyczajnej jej niemożliwe, objąć może nawet prawa budżetowe Sejmu tudzież ratyfikację umów międzynarodowych, wymagających normalnie uprzedniej zgody Sejmu.

W zakresie odpowiedzialności rządu nowa konstytucja odstępuje bardzo daleko od wytycznych zasad ustroju, ustanowionego przez poprzednią konstytucję. O ile konstytucja 1922 r. stała konsekwentnie na gruncie systemu rządów parlamentarnych, to konstytucja rządu Smetony-Woldemarasa, przyjmując w zasadzie ten system rządów, wprowadziła jednak doń takie ograniczenia i korektywy, iż godzą one, zdaniem naszym, w samą istotę tej formy rządów. Rząd parlamentarny znamionuje bowiem prawna zawisłość jego egzystencji i działalności od poparcia większości parlamentu. Stąd wynikają wszystkie cechy charakterystyczne tego rządu, jak konieczność posiadania zaufania większości, ustąpienie w razie braku tego zaufania, tworzenie rządu z pośród członków większości parlamentarnej, kontrola parlamentu nad działalnością rządu i t. d.¹³⁾.

Otóż nowa konstytucja litewska tę istotę rządu parlamentarnego pogwałciła, wprowadzając przepis o odpowiedzialności politycznej ministrów tylko w wypadku, gdy Sejm wyrazi im votum nieufności kwalifikowaną większością conajmniej 3/5 głosów ogólnej ilości posłów. Rząd parlamentarny jest rządem większości parlamentarnej; rząd, który nie posiada poparcia większości parlamentarnej, nie może istnieć, musi ustąpić. Tymczasem konstrukcja konstyt. lit. dopuszcza istnienie rządu mniejszości parlamentarnej, umożliwia pozostanie u steru władzy takiego rządu, który zaufania i poparcia większości parlamentarnej nie posiada, i dlatego wydaje się nam, iż zrywa ona właściwie z systemem rządów parlamentarnych, mimo statuowania przepisu o odpowiedzialności politycznej ministrów.

Jako wyraz tendencji nowej konstytucji do wzmocnienia stanowiska prawnego Prezydenta podkreślić należy fakt, iż nie przyjęła ona postanowienia aktu konstytucyjnego z 1922 r.,

¹³⁾ Por. K. N. Sokołow: *Parlamentaryzm. Opyt prawowej teorii parlamentarnawo stroja*. Petersburg 1912.

dającego Sejmowi władzę usunięcia Prezydenta większością 2/3 głosów ogólnej liczby posłów.

Odpowiedzialność p r a w n a Prezydenta i ministrów ściąga się do przestępstw spełnionych w urzędzie oraz zdrady Państwa, przyczem wnioski o pociągnięcie ministra do odpowiedzialności karnej uchwała Sejm większością przynajmniej 3/5 ogólnej liczby posłów, zaś Prezydenta — większością przynajmniej 3/4 ogółu posłów. Właściwym do rozpoznawania tych spraw jest Najwyższy Sąd, będący sądem powszechnym. Skuteczność przepisu o prawnej odpowiedzialności rządu w ujęciu nowej konstytucji jest bardzo wątpliwa. Sprawia to przede wszystkim brak pojęcia przestępstwa służbowego, które niewiadomo czy obejmuje najważniejszą grupę pogwałceń przepisów konstytucyjnych. Ale, co ważniejsze, nowa konstytucja pozwala Prezydentowi zastosować prawo łaski w stosunku do skazanych ministrów, przepis bowiem danej konstytucji, wymagający dla zastosowania wobec nich prawa łaski zgody Sejmu, nie został w nowej konstytucji umieszczony. Czyni to, rzecz oczywista, iluzorycznym przepis o odpowiedzialności prawnej ministrów, ileż Prezydent zawsze skłonny będzie dać ochronę ministrom, których postępowanie sam aprobował.

V.

Dział przepisów konstytucyjnych, normujących organizację sądownictwa, przejęty został niemal bez zmiany z konstytucji 1922 r. oraz zawiera kilka zaledwie przepisów o niezmienności wyroków sądowych, o jednym dla całego państwa Sądzie Najwyższym, o zasadzie jednakowego sądu dla wszystkich obywateli, z wyjątkiem osób wojskowych, podlegającym sądom specjalnym. Sądy wyjątkowe mogą być ustanawiane, w myśl przepisu konstytucyjnego, tylko w czasie wojny lub stanu wojennego, faktycznie jednak rzecz ma się zgoła inaczej, albowiem na Litwie panuje niemal stale, z nieznacznie tylko przerwami, stan wojenny, przyczem sądy wojskowe, a często nawet sądy polowe rozpoznają sprawy już nie tylko o przestępstwa polityczne, lecz także o cięższe przestępstwa polityczne¹⁴).

Pod jednym tylko względem nowa konstytucja zawiera w stosunku do swej poprzedniczki zmianę w przepisach o sądownictwie. Konstytucja litewska 1922 r. przyjęła angielski

¹⁴) Por. Robinson, op. cit., str. 311.

system kontroli legalności aktów administracyjnych przez sądy powszechne. Przepisu tego nie zawiera nowa konstytucja, która nie powołała też na jego miejsce żadnego innego postanowienia, normującego sądową kontrolę działalności administracji gwoi ochronie praw obywatelskich i interesów jednostek. Tym sposobem Litwa postawiła się poza nawiasem państw praworządnych, których istotą jest panowanie prawa, zagwarantowane sądową kontrolą działalności administracji.

W związku z zagadnieniem braku gwarancji praworządności w nowej konstytucji litewskiej pozostaje kwestja oceny przepisów o prawach obywatelskich. W katalogu praw obywatelskich nie brak żadnego z tych wiele obiecujących haseł, które zazwyczaj mieszczą się w konstytucjach. Mamy więc nietykalność osoby i mieszkania obywatela, wolność słowa, prasy, wyznania, sumienia, stowarzyszeń, pracy, tajemnicę korespondencji, prawa mniejszości, opieka nad pracą, macierzyństwem i t. d., i t. d., oczywiście, wszystko to w granicach przepisanych ustawami. Żaden jednak z tych przepisów nie został dotychczas wprowadzony w życie, nie została wydana ani jedna ustawa wykonawcza do blankietowych przepisów konstytucyjnych. Cały obszernie rozbudowany dział przepisów o swobodach obywatelskich pozostał dotychczas niezrealizowanym programem, czczem hasłem, pozbawionem jakiegokolwiek znaczenia praktycznego, natomiast pozostają w mocy dawne przepisy rosyjskie, choćby nawet wręcz sprzeczne z zasadami, głoszonymi przez akt konstytucyjny i uznanymi przez litewski Sąd Najwyższy za mające charakter jedynie deklaratoryjny, lecz nie konstytutywny. Wobec braku w nowej konstytucji przepisów o kontroli działalności organów administracji, przepisy o swobodach obywatelskich, nawet w wypadku pełnego zrealizowania ich w ustawach szczegółowych, pozostaną bez sankcji sądowej martwą literą lub conajwyżej normą zawisłą w swem wykonaniu od wolności władz administracyjnych. Zbliży to administrację Litwy do typu organizacji administracyjnej w państwach politycznych, oddali zaś stanowczo od typu państwa praworządnego, które już ku końcowi ubiegłego stulecia stało się prawie powszechne w Europie.

VI.

Ciekawe światło na tendencje obecnego rządu litewskiego w dziedzinie polityki międzynarodowej rzucają zwłaszcza dwa przepisy nowej konstytucji. Pierwszy z nich ogłasza

Wilno, należące w myśl uchwały Rady Ambasadorów z 15 marca 1923 r. do Polski, jako stolicę Litwy, która na podstawie osobnej ustawy może być czasowo gdzieindziej przeniesiona. Jest to przepis, którego w poprzedniej konstytucji litewskiej z 1922 r. nie było, a wprowadzony został przez obecny rząd kowieński jedynie w celu manifestacji swych politycznych uroszczeń. Nie wchodząc w ocenę tego przepisu z punktu widzenia prawa międzynarodowego i zasady poszanowania obowiązujących umów i zobowiązań międzynarodowych, podkreślić należy fakt, iż Kowno jest już od 8 lat siedzibą litewskich centralnych władz rządowych, zaś dotąd nie ukazała się ustawa, któraby zarządziła czasowe przeniesienie stolicy z Wilna do Kowna.

Jako silniejszy jeszcze akt manifestacji dążeń politycznych aktualnego rządu litewskiego uznać należy przepis nowej konstytucji, który stanowi, iż granice terytorjum Litwy określają zawarte przez nią dotychczas umowy międzynarodowe, przyczem powiększenie tego terytorjum nastąpić może w drodze zwykłej ustawy, zmniejszenie zaś — tylko w drodze głosowania ludowego. Tej konstrukcji nie znała poprzednia konstytucja, która w materji tej zawierała przepis, analogicznie do konstytucyj innych państw, wymagający dla zmiany granic jedynie formy ustawy. Tendencja nowego przepisu jest wyraźna i zmierza do utrudnienia w przyszłości porozumienia z Polską co do uznania obecnego stanu prawnego. Konstytucja litewska 1928 r. wychodzi z założenia, iż granice Państwa Litewskiego określają zawarte przez nią dotychczas umowy międzynarodowe, nawiązując przytem widocznie, gdy chodzi o granicę polsko-litewską, do traktatu litewsko-rosyjskiego z 6 sierpnia 1920 r., w którym kontrahent rosyjski szczodrą dłońią obdarzył Litwę częścią ziem, wchodzących w skład terytorjum Państwa Polskiego (między innymi — Wilnem i Grodnem). Otóż ten stan rzeczy, który wynika z traktatu litewsko-rosyjskiego, przyjęła nowa konstytucja za status quo, którego zmniejszenie może nastąpić tylko w drodze głosowania ludowego.

Z pośród nowych instytucyj, nieznanych konstytucjom poprzednim, na uwagę zasługuje Rada Państwa, której powołanie do życia zapowiada konstytucja 1928 r. Wprawdzie zakres działania i uprawnień tej Rady, przekazany do unormowania w drodze osobnej ustawy, nie jest wiadomy, trudno przeto przewidzieć, czem owa Rada ma być w ustroju państwowym Litwy i jakie znaczenie osiąść może, niemniej jed-

nak z celów, jakie wytknął jej ustawodawca konstytucyjny, widocznym jest, iż chodzi tu o wysoce pożyteczne ciało specjalne, oddające się pracy kodyfikacyjnej i przygotowaniu projektu ustaw.

Akt oktrojowany rządu dyktatorskiego, jakim jest nowa konstytucja litewska, pozostaje dotychczas dokumentem papierowym, nie mającym żadnego wpływu na bieg życia państwowego Litwy. Choć formalnie nowa konstytucja weszła w życie w dniu 25 maja 1928 r., to jednak faktyczne wprowadzenie jej w życie dotąd nie nastąpiło i zależy w zupełności od uznania aktualnego rządu. Dyktatura absolutnych rządów Smetony-Woldemarasa nie jest po wydaniu konstytucji niczem i w niczem ograniczona, gdyż rząd, nie związany żadnym terminem co do zwołania pierwszego Sejmu, posiada pełnię władzy ustawodawczej i wykonawczej, nie ulega w swej działalności politycznej kontroli ze strony zgromadzenia narodowego, nie jest ograniczony jakimikolwiek więzami prawnopozytywnymi co do uszanowania praw obywatelskich i nie zależy w swej działalności prawnoadministracyjnej od jakiegokolwiek kontroli ze strony czynnika sądowego. Rządy dyktatorskie Litwy pozostały dotąd nietknięte ograniczającym przepisem konstytucyjnym i całą swą siłą oraz autorytet czerpią nadal z przemocy fizycznej i opierają się na gwałcie.